

HET LOGEMENT DER STAD ROTTERDAM TE 'S-GRAVENHAGE DOOR C. H. PETERS.

Het Logement der Stad Rotterdam te 's-Gravenhage is het gebouw, waarin de afgevaardigden dier Stad ter vergadering van de Staten van Holland, tijdens den duur dier vergadering hun intrek namen en ten koste dier Stad logeerden.

Op de Staten-Vergadering, in Juli 1584 gehouden ¹⁾, waren de 32 onderstaande Steden berschreven, zijnde naar volgorde: 1. Dordrecht. 2. Haarlem. 3. Delft. 4. Leiden. 5. Gouda. 6. Amsterdam. 7. Rotterdam. 8. Gornichem. 9. Schiedam. 10. Schoonhoven. 11. Briel. 12. Alkmaar. 13. Hoorn. 14. Enkhuizen. 15. Edam. 16. Monnikendam. 17. Medenblik. 18. Purmerende. 19. Woerden. 20. Oudewater. 21. Geertruidenberg. 22. Heusden. 23. Naarden. 24. Wezop. 25. Muiden. 26. Vianen. 27. Asperen. 28. Woudrichem. 29. Heukelom. 30. Leerdam. 31. Ysselstein. 32. Goedereede.

Doordien het bijwonen dier vergaderingen de kleine Steden van n°. 19—32 te kostbaar werd, bleven haar afgevaardigden, ofschoon opgeroepen, meestal thuis, zoodat „na 1608 alleenlijk de agttien voornaamste Steden stem in staat gelaten en ter gewoonlijker vergaderingen beschreeven werden” ¹⁾.

Hadden oorspronkelijk die vergaderingen nu in deze, dan in gene Stad, ofschoon doorgaans in den Haag plaats, op 29 Juli 1581 kozen de Staten den Haag tot eene vaste verblijf- of vergaderplaats, „als zijnde gelegen midden in 't Land en groot genoeg om de bijzondere Staatskollegien en Bedienden te bevatten, en tevens eene niet met Muuren besloten plaats zijnde, waardoor er de Staats-Vergaderingen te onbelemmerder konden gehouden worden” ²⁾.

Behalve buitengewone vergaderingen, waartoe zij zoo noodig door de Gecommitteerde Raden werden opgeroepen, hielden de Staten jaarlijks vier gewone vergaderingen en zulks in de maanden Maart, Juli, September en November.

Meerendeels huurden de afgevaardigden kamers bij particulieren of namen hun intrek in eene herberg en dineerden zij aan eene publieke tafel, doch naarmate de macht en het aanzien van de

1) Zie Tegenwoordige Staat van Holland, deel XIV, bl. 111.

2) Zie, alsboven, deel XIV, blz. 116.

Staten van Holland klom, werd zulks strijdig geacht met hunne waardigheid en gingen de Steden, ten wier laste toch de reis- en verblijfkosten harer Gedeputeerden kwamen, nu zorgen voor *vaste of eigen woningen of logementen*, waarin de Heeren, tijdens hun verblijf in den Haag hun intrek konden nemen.

Reeds in 1630 huurde de stad *Leiden* een zoodanig logies voor hare afgevaardigden „dair zijl. bijwijle up hem zelve[n] secreteliken zouden mogen communiceeren ende verspreken”.

De Gedeputeerden van *Dordrecht* hadden in het begin der XVIIde eeuw hun verblijf ten huize van mej. Catharina Verbies, als zij ter dagvaart in den Haag moesten vertoeven en betaalden daarvoor een huur van 220 car. gulden huur per jaar, een huur in 1633 verhoogd tot 275 gulden ¹⁾).

De stad *Haarlem* kocht 7 Febr. 1636 een huis en erf aan de westzijde van de Lange Houtstraat voor L. 16.000 van 40 gr. en liet dit tot *logement* van hare Gedeputeerden inrichten, een huis, dat bouwvallig wordende verwisseld werd tegen een in Dec. 1732 daartoe voor f 56.000 aangekocht pand met stalling en koetshuis staande op den Korten Vijverberg.

Tevens nam de stad van de eigenaresse, de Vrouwe van Renswoude, nog voor fl. 4000 aan meubelen over, het Logement rijkelijk van alles, waaronder ook van het noodige zilver en vorstelijke portretten zelfs, voorziende.

De zorg voor het *bezit* van een *eigen logement* werd klemmender, toen in Sept. 1670 door de Staten het hebben van een afzonderlijk *logement* verplichtend was gesteld. Toen toch werd bepaald, „dat van af 1 Mei des volgenden jaars, niemand van de afgevaardigden ter dagvaart, hare logementen zullen mogen nemen of houden nochte ook ordinarie ter tafel gaan in publicque herbergen ofte eenige andere huysen, alwaer men voor geldt tot de tafel acces heeft, hoedanigh die ook genoemd mogen wesen, maar gehouden sijn haere woonplaetsen te nemen en ordinaris maeltijden te houden in hunne eijgene of gehuij[r]de huijsingen of wel in particuliere familien, alwaer de tafel aen anderen niet voor geldt openstaet”.

1) De afgevaardigden van *Dort* hadden reeds in het jaar 1609 voorgesteld, om, ter bevordering der goede verstandhouding tusschen de afgevaardigden der steden onderling, beurtelings bij elk der Steden in elks logies een gezamenlijken maaltijd te houden en daarbij den Stadhouder en de Edelen mede uit te noodigen.

Vreezend, dat de Staatsgeheimen, nu en dan over tafel verpraat zouden worden en de Heeren aan of na tafel niet altijd de noodige stilzwijgendheid en bescheidenheid in acht zouden weten te nemen, werden daarom de afgevaardigden verplicht in eigen woning of in besloten kring te logeeren en te maaltijden.

Daar de kleinere steden, elk voor zich een *eigen* logies te bezwarend vonden, richtten zij nu groepsgewijze zich eigen *logementen* in.

Volgens het „*'s Graven-Hage*” van Jacob van der Does, A^o 1668 uitgegeven, hadden destijds de steden *Gorinchem*, *Schiedam* en *Schoonhoven* in de Spuij-straat reeds eene gezamenlijke woning, die der *drie* steden, later eene andere eerst in de Nobel-straat, vervolgens in de oude Wagen-straat, alwaar in 1725 de afgevaardigden van de stad *Brielle* mede kwamen inwonen tot in 1754, toen deze weder een *eigen* huis huurden.

Alkmaar en *Enkhuizen* bewoonden sedert 1665 saâm één logement op het Buitenhof aan den Hofsingel, dat der *twee* Steden, en *Hoorn*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik* en *Purmerend* hadden voor haar afgevaardigden reeds vóór 1656 een gezamenlijk logies, dat der *vijf* Steden, dat na 1656 tot 1740 stond aan den Vijverberg, doch toen verwisseld werd tegen een huis, erf en tuin aan den Hofsingel.

De vier overige Steden hadden elk een afzonderlijk huis voor hare afgevaardigden ingericht, en van deze gevoelden *Amsterdam* en *Rotterdam* zich als rijke koopsteden verplicht, niet enkel een geschikt verblijf, maar een woning, haar aanzien en beteeke- nis waardig, te doen bouwen op een der beste standen van 's Gravenhage, op de Parade-plaats, zijnde het tegenwoordige Plein.

In die *logementen* der stemhebbende Steden werd van wege de betrokken vroedschap een kastelein, meestal een ervaren kok, belast met de zorg niet enkel van de tafel, maar tevens, geholpen door eenigedienstmeiden, voor hetschoonhouden van het gebouw met zijn inventaris, voor het zilver, het linnen- en tafel-goed, voor de provisie-, de wijn- en bierkelders en voor de behoorlijke ontvangst en verzorging der Heeren met hunne knechts of bedienden en met de niet zelden aan- of meekomende familieleden en gasten, een en ander bij uitvoerige instructie soms op 't zorgvuldigst omschreven en geregeld.

Uit de resolutiën van de Vroedschap der Stad *Rotterdam* blijkt, dat hare afgevaardigden Sept. 1635 reeds eigen kamers in den Haag bewoonden; dat op 2 Mei 1637 de Stad voor de afgevaardigden een huis op de oostzijde van het Spui werd aangeboden; dat op 11 Juli 1639 werd besloten naar een ander logies om te zien, en voorts uit de resolutiën van 18 Aug. 1639, dat de Heeren toen voor drie kamers, gelegen naast het Stadhuis, betaalden 25 fl. vl. per jaar; uit die van 13 Oct. 1642, dat toen de huur bedroeg: fl. 200, en uit die van 9 Maart 1647, dat die huur was gestegen tot fl. 250,—.

Den 19en Februari van het jaar 1650 echter, ging de Stad over tot aankoop van een heerenhuis met tuin, stal en koetshuis voor hare afgevaardigden, zooals blijkt uit eene nog aanwezige, op perkament geschreven en eertijds met uithangende zegelen voorzien akte van 5 Dec. 1675, waarbij „de kinderen en kinskinderen, mitsgaders eenige overgebleven erfgenamen van wijlen den Heere *Thijmen van Volbergen*, in zijn leven Raad ende Thesaurier Generaal van sijne hooght. den Heere Prince van Oranje, hooghheffelijker Memorie, verklaren: dat gemelten Heere *Thijmen van Volbergen*, in dato den negenthienden Februarij 1650, bij acte van Notaris *Nicolaes van de Vijver* heeft vercocht en overgedragen aan d'heer *Pieter van Groenevelt*, oudt-Burgemeester van 's *Gravenhage*, uyt name endt van wegen de achtbare Heeren Burgemeesteren ende Regierders der Stadt *Rotterdam*, ten behoeve van deselve Stadt, seeckere huysinge ende thuijn ¹⁾ ende lootse, staende ende gelegen aen de zuijtzijde van de *Pooten* alhier ter Stede, ende een stallinge, hebbende eenen vrijen uytganck op de *Calvermarckt*, ende 't geene in deselve huijsinge ende thuijn, lootse ende stallinge aert- en nagelvast is, mitsgaders soodanige de voors. thuijn beheijnt ende bepoot is.

Belent ten noorden de Heere-straat, ten oosten den heere *Davit van Marlot*, Heere van *Bavoyen*, ten zijden de gemeeneloodse ende *Calvermarckt* met de voors. stallinge ende ten westen vóór *Maria Francois*, wed. wijlen *Richard Testier*, ende achter seeckere sloot, vrij sonder iets daer op staende behoudens den Heer zijn recht, mitsgaders met soodanige gerechtigheden, lijden-

1) Deze tuin was voordien een Campken Lant, een partije van de blijckerije groot $\pm$ 60 roeden van 't Clooster alhier in de *Pooten*, genaemt „*Maria van Galilee*“, door *Thymen van Volbergen*, achter zijn huis aangekocht.

de ende dominerende servituijten, als de voors. huijsinge, erve, thuijn, lootse ende stallinge heeft ende eenigszints subject sijn . . . van welcke voors. coop ende overdragte de voors. heer compa-rant in qualité als voren, bekende wel voldaan ende betaelt te wesen met de somme van ses en dertig duysent car. guldens''.

De stad Rotterdam meende in haar recht te zijn met die koop-penningen niet te voldoen, doch de levering te beschouwen als betaling van een gedeelte der schuld, welke Van Volbergen nog had staan bij de Leenbank der Stad.

Na den spoedig daarop gevolgden dood van den verkoo-per weigerden de erfgenamen het huis aan de koopers te transpor-teeren, zoodat Burgemeesteren, die het als Logement voor de Gedeputeerden ter Dagvaart in den Haag wilden inrichten, daar-van geen gebruik konden maken. Een proces tegen de kinderen en erfgenamen leidde wel in 1652 tot erkenning der schuldvor-dering van de Stad ten laste van de erfgenamen, doch niet van haar onbezwaard eigendomsrecht op het gekochte huis, daar in-middels ook de Raden van den Prins van Oranje hadden ver-klaard, een vordering op wijlen Thymen van Volbergen te heb-ben en huns inziens eerst uitgemaakt moest worden, wiens schuld praeferent was, zoodat in ieder geval de koopsom van het nu getransporteerde huis met de daarop verschenen interest door Burgemeesteren ter Griffie van het Hof gefourneerd zoude moeten worden, terwijl de Prins op het huis zou houden gelijk recht van speciaal en generaal hypotheek, als hem daarop toe-kwam. In 1669 is door het Provinciaal Hof dit proces ten gunste van den Prins beslist, evenals in 1671 door den Hoogen Raad. Burgemeesteren werden veroordeeld tot het betalen der koop-som benevens de rente sinds 1650 en der kosten van het proces. Eerst in 1675 had de definitieve eigendomsoverdracht van het huis aan de Stad plaats, nadat de hypotheek van den Prins door-gehaald was¹⁾.

Daarmede was Rotterdam in het bezit gekomen van een goed gelegen huis met tuin, geschikt voor logies van hare afgevaar-digden. Deze waren na dien aankoop in 1650 voorloopig nog bij de wed. Houttuin gebleven en hadden daar 29 Jan. 1652 weer

1) Zie hierover het opstel van Mr. F. C. Koch; De Engelsche koningsjuweelen, in Rott. Jaarboekje 1915.

voor een jaar ingehuurd. Het huis zelf verhuurde de Stad 23 Maart 1651 voor één jaar aan den griffier der Staten-Generaal, Mr. N. Ruysch¹⁾ en 5 Febr. 1652 aan één harer afgevaardigden ter Generaliteit, den heer Van der Meyden.

Eerst 17 Nov. 1654 werd besloten het huis tot *logement* voor de gedeputeerden te gebruiken en op 31 Maart 1655 werden „de Heeren Burgemeesteren met Fabrijcqmeesteren geauthoriseert omme het huijs in den Hage tot Logijs van de Heeren Gecommitteerden te stofferen met noodige meubelen”, waarop 19 April 1655 de wed. van Mr. Jacob Croesbeck tot huishoudster werd aangesteld, in 1671 opgevolgd door de wed. van La Garde, die bij herhaling verhooging van tractement verzocht.

Op 19 Maart 1675 werd bepaald, dat zij in 't vervolg zou genieten fl 100 's jaars van ieder heer, die daar domicilie zou moeten nemen en met een knecht fl 125. Per maaltijd zou voor iederen gedeputeerde gegeven worden 20 stuivers en 15 st. „zoo zij niet komen eten, mits dat de tafel gedekt soude moeten zijn”; 7 Sept. 1676 werd onder intrekking van de resolutie van 19 Maart voormeld, haar tractement verhoogd met fl 100 en een vracht turf van 100 à 160 tonnen. Zij overleed in 1683, waarop den 19 Juli van dat jaar bij nieuw reglement werd bepaald:

dat de persoon in kwestie (of kastelein of kasteleines) zal allen eerbied aan heeren gedeputeerden moeten bewijzen; mag zich niet aan tafel zetten met de heeren, die hun vrijheid willen behouden; per maaltijd en per persoon zal 20 st. worden betaald, de maaltijden niet vòòr 10 uur 's morgens of vòòr vier uur 's middags opgezegd, moeten worden betaald —; ieder heer mag een pint wijn voor Stadsrekening drinken, doch moet het meerdere betalen.

het tractement werd bepaald op fl 600, en de huur van de stal-ling (met bijbehorende woning geregeld aan een koetsier ad fl 340 's jaar verhuurd); voor het schoonhouden van het huis, de meubelen en tuin werd f 120 toelage 's jaars gegeven.

Volgens dit nieuwe reglement werd 2 Aug. 1683 aangesteld de wed. van den Rector *Gruterius*, die echter reeds in Febr. 1688

1) De griffier had nog al iets in het huis laten veranderen en weigerde er uit te gaan; hij verloor echter het hierover ontstane proces door de uitspraak van het Hof van Holland op 7 Mei 1652.

haar ontslag als kasteleines doch nu pensioen als Rectors-weduwe vroeg.

Het reglement werd daarop den 15 Maart 1688 opnieuw gewijzigd en bepaalde, dat de Heeren voortaan maar éénmaal daags zouden eten, terwijl nog 200 ton turf ten dienste van Gedeputeerden in hun kamers werd beschikbaar gesteld. Daar sommige Heeren er echter de voorkeur aan schenen te geven om elders te logeeren, werd zulks bij resol. van 15 Maart 1688 verboden.

Na de wed. Gruterius vinden wij als kastelein Jean Cent Livre, die echter met zijn traktement en emolumenten nooit scheen toe te komen, telkens verhooging vroeg en kreeg en eindelijk zoo in schulden vast geraakte, dat 18 Aug. 1690 besloten werd die schuld te betalen, doch in mindering daarvan de hem toebehorende meubelen enz. van het huis, tegen taxatie over te nemen.

Daar de lijst dier alstoen door de Stad van den kastelein overgenomen meubelen een kleinen, niet onaardigen kijk geeft in het huishouden van dit Logement, wordt zij hier medegedeeld.

Eerstelijck.

Op 7 kamers van de Edele Heeren, bestaande in 7 beddens met peluwen	fl 135,—
1 bedt op de Heer Burgemeesters kamer	„ 50,—
1 bedt op de geel kamer	„ 50,—
1 bed met matras op de kamer van den Heer Pensionaris	„ 50,—
1 bed op de kleijne kamer	„ 30,—
14 oorkussens op 7 Heeren beddens, gerekent van elk stuk fl 3	„ 42,—

Bedden deeckens.

2 deckens met een bedkleet op de rode kamer	„ 16,—
3 deckens op de groene kamer	„ 20,—
2 dekens met een bedkleet op de kamer van de trap	„ 15,—
2 deckens met een bedkleet op de Heer Pensionaris kamer	„ 24,—
1 deken met een bedkleet op de kleine kamer	„ 8,—
de gordijnen voor dito bed	„ 6,—
een tafelkleed op de trap-kamer	„ 4,—
26 schilderijen op de Heeren kamers	„ 130,—

Volgt dienstboden- en meisjes-bedden met haar toebehooren.

2 knechts bedden	fl	36,—
1 knechts bed	„	20,—
1 booden bedt	„	25,—
1 meisjes bedt	„	30,—
7 bed kussens	„	13,—
2 deckens met een taefelcleed op des bodes kamer	„	9,—
8 dekens op knechts- en meisjes kamers	„	25,—
gordijnen	„	12,—
5 spiegels op de Heeren kamers	„	40,—
	fl	790,—

Volgt 't huijsraed van beneden.

5 taefels	fl	6,—
1 groote kleerpers	„	25,—
18 stoelen	„	8,—
6 monniken om de heerenbedden te warmen	„	9,—
	fl	48,—

Keukengoed, Tin.

14 schotels.	fl	20,—
8 assieten.	„	8,—
4 dozijn teljooren	„	24,—
9 waterpotten	„	12,—
2 lampetten met haar potten, het een tin, het ander blik	„	10,—
7 kandelare	„	9,—
2 tinne komme	„	2,—
1 vergiettest	„	1,10
2 soutvaten	„	1,—
	fl	87,10

Cooperwerck.

6 kooperen ketels	fl	24,—
6 „ decksels	„	10,—
6 casserollen om in te stoven	„	10,—
4 plat pannen en taertpan	„	10,—
2 metaal pannen	„	5,—
9 kooperen blaekers	„	6,—

7 kaerssnuijters	fl	2,20
1 koopere vijsel met een stamper	„	2,—
2 groote koperen potleepels	„	1,10
3 koperen schuijmspaenen	„	3,—
1 kooper vergiettest	„	2,10
1 cooper doovepot met een deksel	„	6,—
1 koperen bedpan	„	3,—
	fl	84,40

Ijserwerck.

7 vuijrtangen	fl	3,10
3 roosters.	„	4,—
1 spit met het bockijser en sijn toebehooren.	„	7,—
	fl	14,10

Silverwerck.

12 leepels	fl	48,—
4 soutvaten	„	30,—
1 peeperdoos	„	15,—
1 mostertpot met het leepeltie	„	12,—
1 groote kom	„	32,—
	fl	137,—

Volgt het Lijnnewaet.

26 paer bedde laekens	fl	160,—
20 taefel laekens	„	100,—
150 servetten en handdoeken	„	110,—
57 sloopen van bedkussens	„	90,—
	fl	460,—

Somma van de kamers	fl	790,—
aan houdgoet beneden	„	48,—
het tinnen goet beloopt	„	87,10
het kooper goet beloopt	„	85,12
ijserwerck	„	14,10
't silverwerck bedraegt	„	137,—
't lijnnewaet „	„	460,—
	fl	1622,2—

De Stad betaalde deze som en de verdere schuld van zijn kaste-

lein, zijnde in 't geheel fl 3290,15, onder voorwaarde „na dezen niet meer klachtig te zullen vallen”.

Over het huis zelf, zijn indeeling of de daarin aangebrachte veranderingen of verbeteringen, zwijgen de bescheiden zoo goed als geheel; alleen blijkt: dat in 1678 door de Stad werd betaald aan Andries de Mons, steenhouder in den Haag, fl 338.9 st. voor het maken van het wapen voor het Logement van Rotterdam in den Haag;

dat in Aug. 1712 de Gaster-sloot, welke den tuin van het smalle achtererf, waarop zich de stalling met het koetshuis en de koetsierswoning bevonden, scheidde, werd gedempt; dat in 1716 eenige vertimmeringen in het huis werden uitgevoerd en de Stad in 1728 een blok huizen, het gebouw ten oosten belendende, aankocht ten einde ten behoeve van de stichting van een *nieuw* logement voor hare afgevaardigden over een breeder erf te kunnen beschikken. Hetgeen daartoe niet kon dienen werd direct weder verkocht, en het overige voorloopig kamersgewijze verhuurd.

Eerst uit eene Resolutie van 4 Febr. 1739 van de Vroedschap te Rotterdam, rakende de Fabricage, komt er eenig licht omtrent die stichting.

Die resolutie luidt: „Is gehoord het rapport van de Heeren Burgermeesteren en verdere Gecommitteerden, houdende dat zij ingevolge en tot voldoeninge van de resolutie commissoriaal van deese Vergadering van den 8 October des Jaars 1737, dewelke op den 31 Januarij 1739 is gerenoveert, hadden gedaan maken een plan en profiel, waarna Stads Logement in 's Hage soude kunnen worden herbouwt, en dat zij het een en ander nauwkeurig hadden geexamineert, en daarop gehoord menschen hen des verstaande, dog dat zij, soo om spoed te maaken met het herbouwen van het voorz. Logement, waarover reeds zoo veel tijd is gedelibereert, als omdat het nasien van een bestek aan haar is voorgekomen meer eijgen te zijn aan Heeren Commissarissen, aan dewelke dese vergadering sal goedvinden het opsigt over dit geheele werk aan te bevelen, als aan zoo een groot getal van Heeren over dese saak tot nu toe hebbende gebesoigneert, gemeijnt hadden haar rapport niet meer te moeten ophouden tot dat soude zijn gemaakt en geexamineert het bestek, waarvan in

90

de welgemelte resolutie ook werd gewaagt, waarop gedelibereert zijnde is goedgevonden en verstaan, 't arresteeren, soo als gearresteerd werd bij deese het Plan off Profiel, waarop heden het Exhibitum door den Secretaris van Heeren Burgermeesteren is gestelt, en welke in de Camer van Heeren Burgemeesteren sullen worden bewaert, om daar na te doen herbouwen het Stads Logement in 's Hage, sonder dat in het selve Plan en Profiel eenige verandering direct off indirect sal kunnen off mogen worden gemaakt anders als met eenparige bewilliging van deese vergadering; dat tot het maaken van 't voorsz. Logement bij de Stad sullen werden geleverd alle de nodige materiaelen, en dat tot den inkoop van alle deselve sullen worden gequalificeert en geauthoriseert, zoo als geauthoriseert ende gequalificeert werden bij deese, de Heeren Burgermeesteren ende Fabrijkmeesteren; en eyndelijk dat de Heeren IJsbrans, Johan van der Hoeven en Schepers sullen worden versogt en gecommitteert, gelijk versogt en gecommitteerd werden bij desen, om op haar te willen nemen het opsigt en directie over het voorsz. te maken Logement, met qualificatie en authorisatie op deselve Heeren om tot compleete voltooying, mitsgaders het meubileeren van hetselve, alles ten spoedigste overleggen, arresteeren en te doen executeeren hetgeen nodig en raadsaam sullen vinden''.

In datzelfde jaar 1739 moet de bouw van het nieuwe logement zijn begonnen. want in de rekeningen der Stad over 1739—40 komen op 20 Nov. 1739 verschillende betalingen voor wegens ten behoeve van dien bouw gedane leveringen van materialen of arbeid, als: 1°. aan de wed. Luraghi voor geleverde steen en steenhouwerij fl. 335-18-12; 2°. aan Johan van Swieten, voor gedaan metselwerk aan het nieuwe Stad Logement, fl. 4507-2-6; 3°. aan Hendrik van der Hoeve, voor gedaan baggerwerk fl. 124-10-; 4°. aan Henderik van der Voort en Jan Nieuwenhuysen voor gemaakt ijserwerk fl. 255-1-8.

Op gelijke wijze blijven de rekeningen der Stad tot in en met het jaar 1746-47 uitgaven voor dien bouw vermelden, welke in eigen beheer, onder leiding van den bouwmeester *Adriaen Moens* werd uitgevoerd, wien bij herhaling daartoe gedane verschotten werden terugbetaald ¹⁾).

1) *Moens* was als jongmensch van Buren naar Rotterdam gekomen en 25 Jan. 1724 met een Rotterdamsche jongedochter getrouwd. In 1733 heeft hij het reeds

Blijkens een korten Staat in het Archief der Stad aanwezig van het beloop der betalingen gedaan op ordonn. van de Heeren Burgemⁿ. en Fabriekmⁿ. tot opbouw en versiering van het Logement in 's Hage vanaf Aug. 1739 tot 23 Sept. 1746, bedroegen deze aan :

kalk en tras	fl.	7007.19. 4
steen	„	10984.—.—
hertsteen en steenhouwerij.	„	25735. 2. 2
hout	„	28518.15.—
zaagloon	„	1640.18.—
arbeidsloon van metselwerk	„	39893, 8.10
„ „ timmerwerk	„	62485. 9.12
pannen	„	222.—.—
leijen	„	800.—.—
leijdekkers, loodgieters en pompmakers	„	6499. 6. 4
smidswerk	„	7227.12. 8
spijkers, ijzerkrammen	„	4067. 4. 4
koperwerk	„	104. 4.14
verwen ,	„	5703. 7.12
marbersteen	„	4205. 3.12
schoorsteenmantels	„	1257.13.—
pleijster- en blaffonwerk	„	9525.18. 8
schilderijen	„	3450. 6.—
beeldhouwwerk	„	4487. 4. 8
glazemakers	„	2744.15.—
behangsels en tapijten	„	6042.14.—
meubelen	„	5979.11. 2
zilver en tin.	„	860.16.—
aan 't metselaarsgilde	„	43. 8. 8
aan baggeren	„	124.10.—
verhoogen en vermaken van de straat	„	725. 2.—
Totaal: . . .		fl 241599. 1. 6

gebracht tot meesterknecht bij de fabricage en 15 Sept. 1738 wordt hij aangesteld tot constapel en bewaarder van den kruittoren, mitsgaders keurmeester en bewaarder van het kruit. De volgende maand 27 Oct. ontvangt hij daarnaast zijn aanstelling tot stadsbouwmeester in de plaats van wijlen Arent van Dongen. Hij sterft in April 1758. Andere door hem ontworpen gebouwen zijn niet aan te wijzen, terwijl helaas het plan en profiel, waarnaar het Logement in Den Haag gebouwd is, 4 Febr. 1739 door de Vroedschap goedgekeurd, niet meer aanwezig is.

LOGEMENT DER STAD ROTTERDAM TE 's-GRAVENHAGE IN 1758
KOPERGRAVURE VAN H. SCHEURLEER Fz. Afb. 1

TRAPPENHUIS

Afb. 4

BORDESTRAP

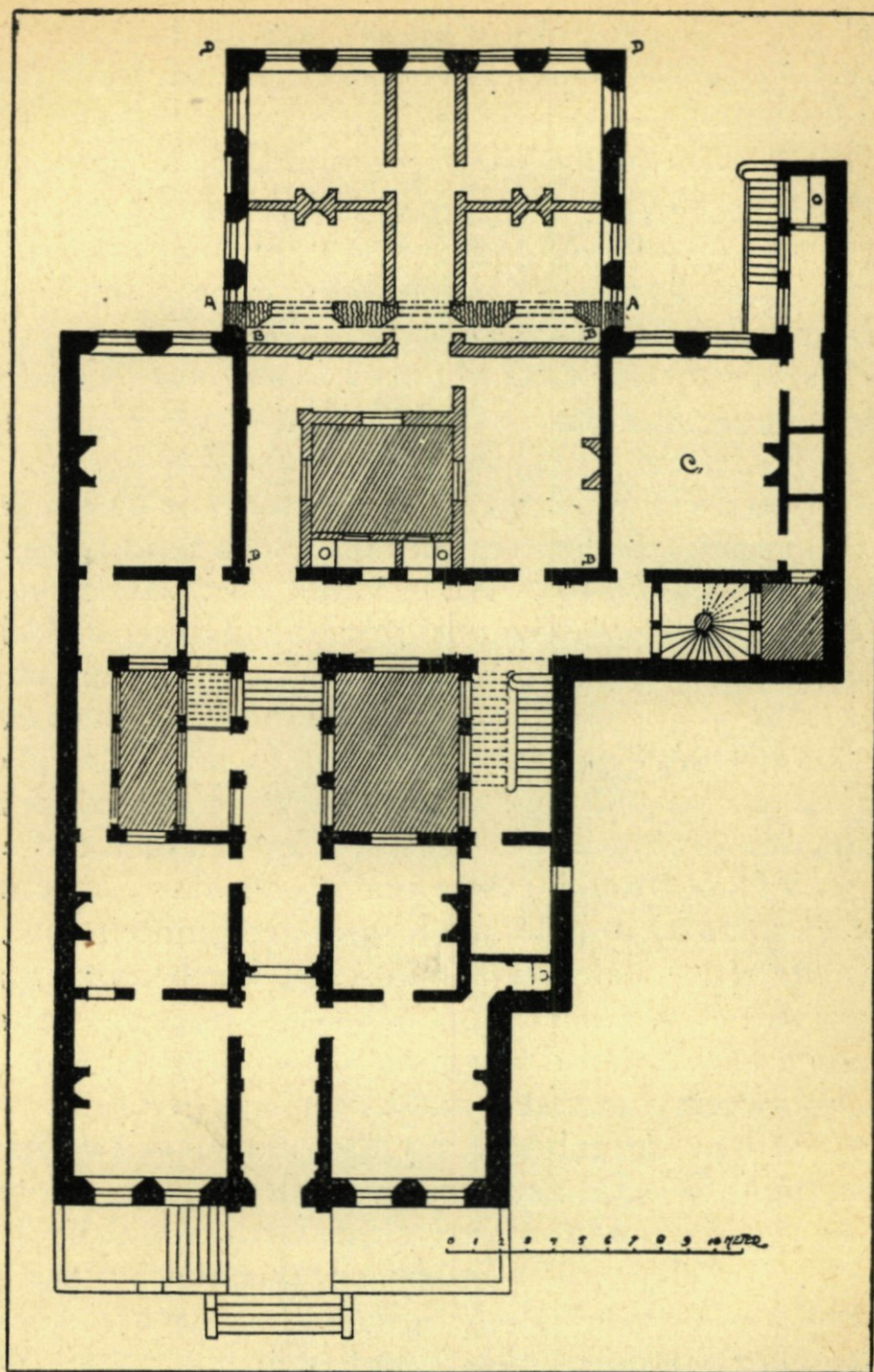
WAPEN VAN ROTTERDAM IN HET VOORHUIS

Het nieuwe Logement, opgetrokken aan de zuidzijde van het Plein, schuin tegenover het Huyghens-huis, in 1876 door het Departement van Justitie vervangen, is uitwendig een stijf deftig, vrij eenvoudig behandeld heerenhuis, bestaande uit eene ruime beneden- en drie boven-verdiepingen. De zandsteenenvoorgevel, breed 16.85 M., heeft een midden-avantcorps breed 3.65 M. en daarin de hoofdingang met ruime stoep, hoog vier treden boven het trottoir, waarnevens eene hardsteen trap naar de beneden-stoep, wijd 1.60 M., met ingang tot de overwelfde kelder-verdieping met hare verschillende dienst- en andere vertrekken.

De gevel, breed vijf vensters, is gedekt met eene Dorische gootlijst met triglijphen tot fries-versiering; op een zandsteen plintstuk boven die lijst hoog 16.50 M. $\perp$ straat, rust boven het avantcorps het door twee leeuwen vastgehouden Rotterdamsche wapen en op de beide einden een zware vaas; de hoofdingang zelf, omsloten door een paar Dorische pilasters met kroonlijst, is mede bekroond met een paar vazen, zie afb. 1. Uit dit alles, zoo mede uit de recht gesloten, vlak en ongeprofileerd gehouden venster-openingen, hoezeer in het karakter van dien tijd, spreekt geen artistieke hand, minder eene smaakvolle dan wel echt solide behandeling en ditzelfde geldt mede voor den binnenbouw, waarvan alleen *die* onderdeelen, wier uitvoering aan bekwame handen werden toevertrouwd, het trappen-huis, de plafonds en marmerschoorsteenmantels der eerste verdieping en een enkele schoorsteenboezem van meer smaak en talent getuigen.

Thans echter, nu dit gebouw, na bijna één en een vierde eeuw van bestemming is veranderd en verschillende wijzigingen heeft ondergaan, zijn voornaamste vertrek, de Groote zaal, heeft verloren, zijn Eet- en Biljart-zalen ondergeschikte bureaux zijn geworden en het zijn vroegere behangsels, zijn geschilderde deur-, schoorsteen- en plafond-stukken mist, valt het moeielijk te begripen, dat het bijna $2\frac{1}{2}$ ton heeft gekost en daaraan o. m. voor fl 4487. 4. 8 aan beeldhouwwerk is besteed.

Nevenstaande plattegrond, afb. 2, zijnde een verkleinde lichtdruk van een in 1818 door den architect *Ziesenis* gemaakt ontwerp ter inrichting van het Logement tot Departement van Oorlog, met meerdere teekeningen van het huis uit dien tijd, in het Rijksarchief berustend, heeft tot opschrift: „Plattegrond-teeke-

„Platte-Grond Teekening van het Gebouw en gedeelte der Tuin van 't voorheen Logement der stad Rotterdam op 't Plein in de Residentie te 's Gravenhage, voorstellende de verdeeling der Lokalen op de Eerste Verdieping benevens het project der nieuwe verdeeling en 't weggebrokene en nieuw aangebouwde gedeelte van de Agtergevelzijde. 's Gravenhage Julij 1818, get. Ziesenis".

Afb. 2

ning en gedeelte der Tuin van 't voorheen Logement der Stad Rotterdam op 't Plein in de Residentie 's Gravenhage, voorstellende de verdeeling der Lokalen op de Eerste Verdieping, benevens het project der nieuwe verdeeling met weggebrokene en nieuw aangebouwde gedeelte aan de Agtergevelzijde. — 's Gravenhage, Juli 1818. Ziesenis".

Dit plan geeft een duidelijk beeld van den toestand en van de verandering van het in de jaren 1739—46 gestichte gebouw, feitelijk bestaande uit een vóór- en een achter-gebouw.

Het vóór-gebouw, dat tot op heden wat zijn indeeling betreft, zoo goed als geheel onveranderd is gebleven, heeft bij den voor-gevel, aan het Plein, eene breedte van 16,80 M. bij eene diepte, gerekend tot de er achter langs loopende dwars-gang van 20 M, en is ter plaatse van die gang breed 19.10 M.

De voorgevel van zware blokken zandsteen, zonder sprekende voegen, opgetrokken, is tot bovenkant kroonlijst hoog 16.50 M. + trottoir en tot de bevloering van de benedenstoep hoog 17.70 M.

Een drie meter breede gang met marmeren vloer- en lambrizing-platen en door gestucadoorde dubbel-pilasters geleed, het ornamentaal bewerkte gestucadoord plafond dragend, verdeelt het vóórgebouw in een rechter en in een linker gedeelte, beide met eene ruime voor-kamer aan het Plein en met eene middelkamer uitziende op eene binnenplaats groot 4.50 M. bij 6.50 M., waarvan die in het rechtsche gedeelte tevens dient tot verlichting van het daaraan grenzend trappen-huis met zijn sierlijk stucadoorwerk en zijn houten bordestrap met gesneden balusters, zie afb. 4.

Een glazen tochtdeur, waarboven tusschen hoek-pilasters en zwaar krul- en ornamentwerk het wapen van Rotterdam prijkt, zie afb. 5, scheidt het vóórgedeelte van die gang, destijds het vóórhuis genaamd, en waarin toen 2 houten zitbanken stonden alsmede een horlogie, dat speelde en sloeg en met een houten kast aan den voet, van het achtergedeelte, met vijf marmeren treden toegang gevende tot de dwars-gang van het, daardoor in de kelderverdieping zooveel *hooger* en op de eerste verdieping zooveel *lager*, achter-gebouw.

Dat achter-gebouw heeft, doordien het zich rechts of westelijk 10.30 M. verbreed, een totaal breedte van 29.40 M. bij eene diepte van 12.85 M., eene breedte ingenomen door drie naast el-

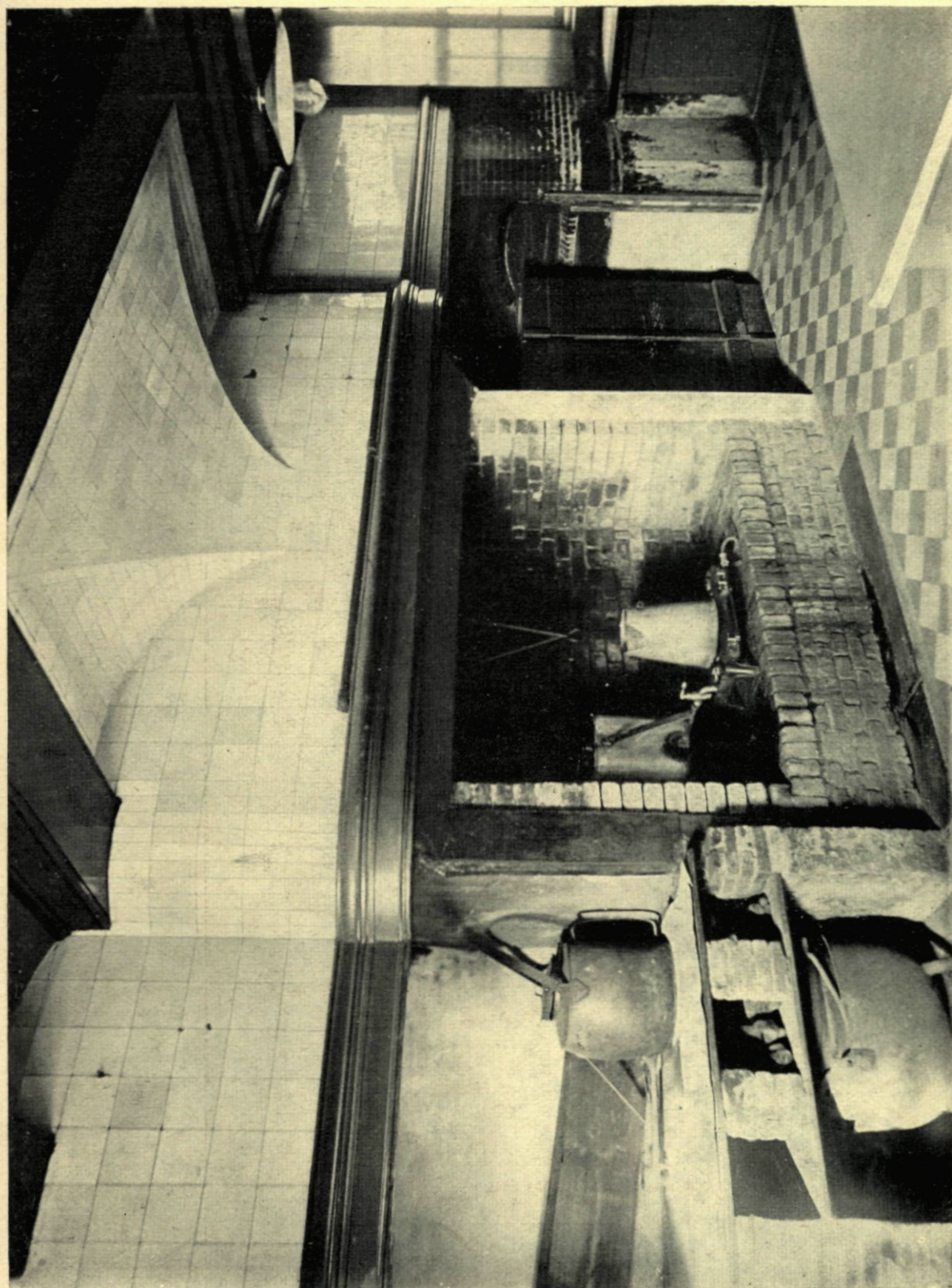
kaar gelegen zalen, uitziende op den eertijds grooten tuin van $\pm$ 46 M. diepte, door een muur afgesloten van de 4 M. breede sloot, waarover eene brug toegang gaf tot het $\pm$ 14.80 breede en 37 M. diepe achtererf, alwaar zich de Stadstalling met Koets-huis en Koetsierswoning bevond, jaren achtereen aan denzelfden huurkoetsier verhuurd. Aan de westzijde had de tuin uitgang in de Bagijne-straat. Zooals de plattegrond, afb. 2, in stippellijnen aangeeft, had de midden- of zoogenaamde Groote Zaal, oorspronkelijk bij 13.20 M. lengte slechts eene diepte van 8.50 M., met een avant-corps van 0.60 M. sprong en drie vensters in den achtergevel.

Naast haar was rechts precies boven de keuken, de Eet-zaal, breed 6.50 M. diep 7.93 M., met haar groote wit marmeren schouw, haar dien- of buffetruimte en toilet-aanbouw, tevens toegang gevende door eene buiten-trap naar den tuin. Aan de andere zijde der Groote Zaal was de Speel- of Conversatie-zaal, breed 6 M. diep 7.90 M.

In de jaren 1814-15 echter is de Groote Zaal, nadat het Logement in 1806 voor rekening van den Lande was aangekocht en geoccupeerd voor de Algemeene Staats-Secretarij, door een belangrijken uitbouw tuinwaarts, vergroot en ingericht tot eene Vergaderzaal voor den Raad van State, eene zaal breed 13.20 bij 18.90 M. lengte (zie afb. 2) en hoog onder plafond 30 voet, de volle hoogte der eerste en tweede verdieping van het achtergebouw innemend.

De gestucadoorde wanden, door tusschen- en hoekpilasters, de omgaande kroonlijst en hooge plafond-koof dragend, waren in vakken verdeeld en deze bezet, deels met halfrond gesloten tot op de bevloering doorlopende vensters, deels met op gelijke wijze gesloten ingangen en diepe nissen, van welke een drietal dienden tot plaatsing der kachels. Boven elk dier vensters was nog een laag rechthoekig venster en boven elk dier nissen nog een nis van gelijken omtrek-vorm. Door dien grooten uitbouw tuinwaarts was echter het voorheen vrije uitzicht in den tuin en de belichting der Eet- en Speel-zalen vrij wat verminderd.

Heel lang heeft die Vergader-zaal echter niet bestaan, want reeds in 1818, toen het gebouw bestemd werd tot Departement van Oorlog, werd door den architect Ziesenis, een ontwerp gemaakt tot verwijdering dier Zaal en ter inrichting dier ruimte

Afb. 6

KEUKEN

SCHOOR-
STEEN-
MANTEL
MET BE-
TIMME-
RING IN
DE VOOR-
KAMER
LINKS

Afb. 7

Afb. 8 SCHOORSTEENMANTEL IN DE VOORMALIGE EETZAAL

VOORGEVEL VAN HET LOGEMENT ROTTERDAM (THANS MINIS-
TERIE VAN OORLOG) IN 1916

Afb. 9

over drie verdiepingen tot bureaux, gangen en privaten, een ontwerp einde 1819 of in 1820 uitgevoerd.

Wel schijnt in het begin van 1850 overwogen te zijn, om het gebouw te bestemmen en in te richten voor den Hoogen Raad der Nederlanden, maar verder dan tot een schetsontwerp op papier is het niet gekomen. Volgens dat ontwerp, in April 1850 opgemaakt door J. Craner, architect der Landsgebouwen, zouden in het achter-gebouw twee zalen worden ingericht, eene Groote Audiëntiezaal boven en onder eene dagelijksche Vergaderzaal voor den Hoogen Raad; de indeeling en bestemming van het gebouw bleven echter onveranderd.

Terwijl de kelder-verdieping van bovenkant vloer tot bovenkant vloer in het achter-gebouw 3.07 M. en in het vóór-gebouw 2.40 M. hoog is, is die hoogte op de eerste verdieping in het vóór-gebouw 5.20 M. en in het achter-gebouw 4.52 M., op de tweede verdieping 4.07 M. en op de derde 3.10 M. — De indeeling, voor alle verdiepingen vrijwel dezelfde, verschilde echter in het achter-gebouw ten tijde der groote zaal; de hoofd-trap loopt slechts van de eerste tot de tweede verdieping, de er op het einde van de dwars-gang naast gelegene dien-trap met ovalen binnenboom loopt echter door van kelder tot zolder.

De kelder-verdieping, het onder-huis, getuigt vooral van den soliden en breeden opzet van den bouw; zij is geheel overwelfd, waartoe tusschen de zware en dicht bijeenliggende vloer-balken der eerste verdieping van kleinen steen éénsteens gewelven zijn geslagen; de breede gangen, ook de keuken voorheen, hebben marmeren vloeren, en geheel met witte tegeltjes bezette wanden.

In de oude keuken, voorheen het bedrijvigste vertrek van het geheele gebouw, is een geheele zijwand ingenomen, zie afb. 6, voor bak-, braad- en kook-inrichtingen, het groote fornuis met elf gaten is door een kleiner vervangen, de groote vuurplaat en de oven om brood in te bakken zijn nog aanwezig, evenals de dubbelde gootsteen en het steenen aanrecht; verdwenen is echter al het tinnen en koperen keuken-gerei, het ijzeren vuur-gerei, de eiken pers met 10 planken, de hangoor-tafel, de linde- en de potte-kast en de keukenkandeleers.

Behalve het sierlijke, met zorg en smaak uitgevoerde wand-pleister- en plafond-werk in de hoofdgang en in het trappenhuis, bezitten de vertrekken op de eerste verdieping van het vóór-ge-

bouw nog hun elegant gestucadoorde plafonds met sierlijk lijst- en krulwerk, voorheen voorzien met geschilderde middenvelden en tevens nog hun marmeren schoorsteenmantels en schoorsteenbetimmeringen, zie afb. 7, een enkele dezer nog met een beschilderd doek boven eene enkele deur, terwijl de westelijke middelkamer alleen nog haar geschilderd behangsel bezit.

Van de voormalige Eetzaal, nu Secretarie, getuigt alleen nog het gestucadoorde plafond, dat echter zijn geschilderd doek mist, de groote grijs marmeren schoorsteenmantel, zie afb. 8, en een goed gebeitelde marmeren handwaschkom in het nevengelegen kleine dien-vertrekje.

In het aangrenzend voormalig toiletje is het kabinet verdwenen en de tuintrap buiten dienst gesteld.

Dat het gebouw, behalve de daarin *nog* aanwezige sierlijk gestucadoorde plafonds en de schoorsteenmantels op de eerste verdieping van het vóórgebouw, indertijd met alle zorg en zonder kosten te ontzien, tot Logement voor de Heeren Afgevaardigden der stad Rotterdam was gebouwd en ingericht, gestoffeerd en gemeubeld, blijkt eenigermate, zij het dan ook toevallig, uit enkele posten voorkomende in de rekeningen dier Stad over de jaren 1739 tot 1746, en mede uit den gespecificeerden inventaris van hetgeen door de Stad van den kasteleijn Isaac Simon Cahaij in 1752 werd overgenomen. In bovenbedoelde rekeningen toch, vind ik de volgende posten:

14 Nov. 1741, betaeld Dirk Dijkerhoff voor gekogte marbersteen ten dienste van Stads Logement in 's Hagen . . . fl 2398.13. 8
26 Dec. 1741, betaeld aen C. Castoldi en Laghie in Comp. voor 't maeken van pleystwerk in het nieuwe Stads Logement in 's Hage fl 1762.10.—
26 Dec. 1741, betaeld aen C. Castoldi en Laghie in Comp. voor verdient arbeytsloon van gedaen pleyster werk in het nieuwe Stads Logement in s' Hage fl 702.10.—
26 Dec. 1741, betaeld aen Carel Luragie voor gemaakt pleysterwerk in het nieuwe Stads Logement in s' Hage . . . fl 169 6.—
10 Julij 1743, betaeld aan Pieter Hardime voor geleverde geplameerde off schilderdoeken sonder Naadt . . . fl 216.16.—
10 Julij 1743, betaeld aen P. Jacobs en H. van den Berghe, voor gemaakt en geleverd beelthouwerswerk fl 534.—.—
10 Julij 1743, betaeld aen Maria van Dijck van Kalraat, voor

98

gemaakt en geleverd beelthouwerswerk door Michiel Kalraat
fl. 1227.7. 8

10 Julij 1743, betaeld aan Jan Oosthout voor geleverd marmer
fl. 3045. 4. 4

2 Maart 1744, betaeld aan Jan Oosthout voor marmer en ar-
beijtsloon fl. 1715. 5. 12

15 Aug. 1743, betaeld aan Jacques van den Kerkhoven voor ge-
leverde tapijten. fl. 959.12.—

6 Dec. 1743, betaeld aan Jacques van den Kerkhoven voor een
geleverd kamer-tapijt fl. 1505. 1. 12

28 Oct. 1743, betaeld aan Alb. Thomeeze voor geleverd silver-
werk fl. 548. 3.—

5 Nov. 1743, betaeld aan Johannes Deel voor gedaene leverantie
van behangsel en verdient arbeijtsloon fl. 2200.—.—

2 Dec. 1743, betaeld aan Isaac Diex voor geleverde behangsell
tot ledikanten en voor glaasen en daartoe behoorende materia-
len en arbeijtsloon. fl. 4762.13.10

6 Dec. 1743, betaeld aan Gerard Sanders voor het schilderen
van de Eet-zaal fl. 1078.—.—

2 Maart 1744, betaeld aan Simon Crammer voor geleverde witte
geaderde marmersteen fl. 157.—.—

2 Maart 1744, betaeld aan P. Jacobs en H. van den Berghe voor
gemaakt en geleverd beelthouwerswerk. fl. 600.—.—

2 Maart 1744, betaeld aan Edmond van Diest, voor geleverde
spiegelruiten en verdere glaasen fl. 1448.—.—

2 Maart 1744, betaeld aan Jacques Estienne Benoist, voor het
schilderen van 5 schilderijen fl. 450.—.—

2 Maart 1744, betaeld C. Laghi voor pleijsterwerk fl. 306.—.—

28 Julij 1744, betaeld aan Petrus Hardime, voor geleverd plu-
moerdoek en opspanne van het blaffon in de Eetzaalen verscheijde
schilderije verspanne en ook het groote blafon in de Groote zaal
fl. 106.—.—

28 Julij 1744, betaeld Edmond van Diest, voor geleverde spiegels
fl. 1296.15.—

6 Julij 1745, betaeld aan C. B. Lagchie mr. stucadoor voor aen-
genomen blaffonwerk fl. 1400.—.—

19 Dec. 1746, betaeld aan Philippus van Ceulen voor een ge-
leverd horlogie. fl. 408.—.—

Tot zoover de Stads-rekeningen.

Uit genoemden inventaris van 4 Meij 1752 blijkt:
dat de eerste verdieping (of bel-étage) belegd was met matten,
evenals verschillende vertrekken.

De west-vóór-kamer was behangen met rood gedrukt trijp; de west-middel-kamer had een behangsel van gebloemd zeildoek; de oost-vóór-kamer had een behangsel van tapijt, verbeeldende „de Vendange”; de oost-middel-kamer had een behangsel van tapijt, verbeeldende „de geboorte van Bacchus”; de oost-achter-kamer was behangen met groen trijp; de Groote zaal was behangen met linnen, de Eetzaal met goudleer; de west-vóór-kamer op de 2de verdieping had tot behang een geschilderd zeildoek, evenals het middel-kabinet, de west-middel-kamer was behangen met gebloemd zeildoek; de oost-, vóór- of Pensionaris-kamer was behangen met rood casjant en de „Heer Pensionaris comptoir” met blauw casjant; ook des kasteleins kamer was bekleed met geschilderd doek evenals de garderobe.

Uit dien inventaris blijkt tevens het in elk vertrek aanwezige ameublement.

In de oost-vóór-kamer op de eerste verdieping vinden wij vermeld:

- „4 root damasten gordijnen.
- 12 stoelen met root damast en vergulde spijkers.
- 1 marmel blad met een vergulde voet.
- 1 haertijzer, 1 tang, 1 geslagen ijseren plaat.
- 2 vergulde luchters met 9 armen voor de schoorsteen.
- 1 houten turfkist.
- 2 siasonetten, groen met goud.
- 1 spiegel met een vergulde lijst, hoog omtrent 6 voet.

In de oost-agter-kamer op diezelfde verdieping, met matten bekleid, bevonden zich:

- 6 armstoelen met groen trijp.
- 1 ledikant met groen saaij, met bedt, peule, 2 groote en 2 kleine kussens, 1 citse en 2 wolfe dekens, 1 beddekleet, 2 matrassen en 1 bedttafeltje.
- de garderobbe behangen met groen trijp en met matten op de vloer.
- 1 spiegel met vergulde lijst.
- 1 nooteboome laa-tafel.

1 haard-ijser, tang, geslagen ijseren plaat, asbezem en houten turfkist.

1 folio bijbel.

2 gordijnen voor de kleerkast met kapstok in dezelve.

1 kleijn ledikant met groen saaije gordijnen en een valletje, bedt, peule, 1 groot en kleyn kussen, een katoen deken en 2 witte dito, een beddekleet, een matras, 2 stoelen met roode trijpt kussens, 1 siasonet.

In de *Groote Zaal*:

18 nooteboomen stoelen met losse zitten, een stuk tapijt leggende in de kast.

2 marmeren bladen met gesnede Pinanten.

In de *Eet-Zaal*:

12 stoelen met effen root tryp.

1 ovaale eetenstafel met swart Pruijsleer.

1 peramide spiegel.

1 wit marmeren blad op een gesneden voet.

1 barremeter.

1 haerdyzer, tang en asbezem.

2 rood casjante glas-gordynen.

2 vergulde luysterarmen voor de schoorsteen.

3 glaze luysters ider met twee armen.

2 eyken houten schutten.

1 geel gebloemt tafekleet, 1 rood dito.

1 kadrilje doosje met 4 kleyne doosjes daarin.

1 blikken fonteijn met een back.

1 dievelantarentje, 1 turfkist in den gang en 1 geslagen ijzeren plaat.

Aldus wordt verder vertrek voor vertrek in den inventaris al het toen aanwezige opgegeven, waaronder in de Biljart-kamer op de derde verdieping:

1 biljart met groen laken bekleed, 1 kleet over deselve van zwaar linnen, 36 masten en queu in soorten, 13 ijvoore biljes, 1 ordonnantiebord, 12 blikken geverfde blakers, 9 paljetten, 1 schenktafeltje, 2 damasten gordijnen voor de ramen.

Voorts waren er ten algemeenen dienste:

1 groen laken schut met 10 deuren, 1 schut met geschildert leer en 6 deuren, 12 speeltafeltjes met groen laken en 5 illumineerbakken met blikken blakers.

Het *silverwerk* bestond in:

1 suikerbos, 1 peperbos, 1 mostertpot zonder lepel, 1 oude kom, 8 eijerlepeltjes, 4 schenkkommen, 36 lepels, 35 vorken, 36 messen met silver handvatten, 8 juicopjes, 2 souskommen, 1 olij- en azijn-stelletje met een peperbosje en 2 kristalle flesjes, 1 groote soepelepel, 1 kleijne dito, 5 confoortjes met kopere bakken, 1 dito vork, alle het silver met het wapen van de stad, uytgezondert 2 jui-coupe en een kom.

Het *metaalwerk* bestond in:

1 broederpan en 1 potje.

Het *koperwerk* omvatte:

1 ketel met een deksel weegt 16 ₤, 1 dito weegt 13 ₤, 1 dito vlees-ketel, 2 dito ketels, 13 kastrollen, 1 asketel, 5 deksels in soorten (3 oudt sijnde), 4 taartdeksels, 12 koopere blaakers, 7 snuijters meest ijzeren, 2 platte pannen, 2 taartpannen met deksels, 1 dito kleijnder, 2 koekepannen, 1 groote dito, 1 vijsel met een stamper, 2 schuijmspaane is een van oud en een stuk, 2 platte pannen voor vis met gaten, 1 doofpot, 1 groote koffiekan met een kraen, 1 kleijne dito, 1 pasteijplaet, 4 ijzeren standtaers met kopere bakken, 5 root kopere teeketeltjes met 5 ijzere confoortjes, 1 oudt ijzer confoortje, 1 groote en 1 kleine rasp, 2 tabaks-confoorties van root koper, 1 braetpan met een deksel, 6 tabaks-confoorties van geel koper, 6 dompertjes oud, 2 profijtertjes oud, 1 koffij- of waterketel, 1 kleijnder dito, 2 groote en 1 kleine strijkijzers, 1 root koperen teeketel met een lampje, 1 dito koffijkanne-tje, 6 verlakte quispeldoore nieuw, 2 loode geverfde tabaksdooze en 1 tregter.

Bijgekogt: 8 nieuwe deksels op de castrolle, 1 dito op de visketel, 1 koffij-keteltje, 1 chocoladekan, 2 keteltjes met ijsere confoortjes, 1 turkse muts, 12 kleijne vormpjes.

Het *tinwerk* bestond in:

3 schootels swaar 5 ₤, 1 dito 4 ₤, 4 dito 3 ₤, 4 dito 2 ₤; 2 groote soepschootels, 4 dito met een deksel; 2 kleijnder dito, 16 assieten bestaande in 2 soorten, 6 dousijn tafelborden, 18 soepborden, 12 waterborden, 14 waterpotten, 2 oudt dito, 1 spoegpotje, 12 kandelaers, 1 groote roomkom, 2 trekpotten, 1 pottasie lepel, 2 zoutvaten, 2 peperbussen sonder deksel, 4 bierkannen, 1 dito kleijnder, 2 souskommen, 1 olij- en asijn-stel, 5 inktkokers,

102

bakjes en deksels, 2 scheerbekken, 5 lampetten met kannetjes, 1 koelvat, 4 agtkante brantschoteltjes.

Het *Blik* omvatte:

2 kaarsladen, 1 beschuijtbos, 1 suijkersbos met 4 hokjes, 1 konijnepomp oud, 1 salade emmer, 2 deksels, 6 waterremmers met koperen voeten, 2 waterblikken, 6 stolpen, 6 blikke bakjes, 1 blikke coffijkan met een koperen pijp, 1 amandelstrik, 2 aanregtslepels, 1 schuijmspaentje en 2 vuijlnisblikken.

Het *Hout-* en *Mande-werk* bestond in:

2 kleeerbakken, 2 kleermandens met jukken daartoe, 1 kruijdoos, 1 rolstok, 1 messedoos, 7 munnikken, 18 stoven, 1 theetafel, 1 mande voor 't tafelgoedt voor 't jacht, 1 dito met 2 blikken bakken, 5 turftonnen, 2 vuurmandens met kleeden, 2 paruijken mandjes, 3 turffmandens met zeijldoek, 8 mahonihouten theeblaadjes lange, 3 dito bakjes voor flessen, 1 kleeerbezem, 1 braadschut met blik beslagen.

Het *Porceleijn* staande in een hangkas, bestond in:

een blauw servies, zijnde: 1 groote soepkom, 13 schootels soo groot als kleijn, 8 schaaLEN, 12 soepborden, 98 borden, 6 schootels voor een decert, chinees; 7 schaaLEN, 38 borden, 7 schootels voor een decert, blomwerk; 11 borden, 2 slaabakken van binnen en buijten beschildert; 18 bruijne schoteltjes en 17 bruijne kopjes, zijnde coffijgoed; 6 blauwe en bruijne spoelkommen; 18 blauwe schotels en 15 blauwe kopjes, zijnde theegoed; 21 schoteltjes en 11 kopjes, zijnde theegoed van 't Bulletje; 10 schoteltjes en 9 kopjes theegoed, goud, groen en wit, 12 schoteltjes en 12 kopjes, zijnde thee-goed, goud, groen en wit; 6 chocolaatkopjes blaauw, 2 Japansche spoelkommen, 4 roode Engelsche trekpotten, 3 roode Engelsche melkkannetjes, 1 witte trekpot, 1 melkkannetje, 6 blauwe spoelkommen, 6 roode Keulse melkkannetjes, 8 dito Keulse trekpotten.

de *Glaasen* bestonden in:

45 wijnglasen in soorten; 24 bierglasen, 8 bocalen, 6 waterflessen, 6 soutvaten, 1 groene roemer, 1 groot molglas, 2 groote Engelse bierglasen.

Voorts was er een schaakbort met ijvoore stukken, een dambort met schijven en nog 21 gemeene stoelen.

Blijkens de Notulen van de Fabricage te Rotterdam is 27 Meij 1788 goed gevonden om 3 dousijn geele borden te koopen voor

't Stads Logement, om gebruikt te worden bij 't dejeuneeren, in plaats van porceleijn en 22 Sept. 1788 om eene nieuwe garderobe ten dienste van 't Stads Logement in 's-Hage te koopen en dezelve te plaatsen op de roode Kamer in gemelt Logement''.

Uit een en ander blijkt niet enkel de meubileering, stoffeering en het huisraad van een heerenhuis uit het midden der XVIII^{de} eeuw, maar tevens dat daartoe reeds behoorde thee-, coffij- en chocolaat-goed, alsmede rookgerei; van kachels is daarin nog geen sprake, enkel van haartijzers, en evenmin van kaars-kroonen, wel van luijsters en kandelaars.

Behalve een biljart, dat echter vóór 1783 verdween, was in het gebouw ten dienste der Heeren aanwezig een quadrille doosje, een schaak- en een dam-bord.

Met het stadsjacht bestuurd door den jager met een knecht, kwamen de Heeren uit Rotterdam over met hun knechts of bedienden, op welke Haagse reizen wijn en coffij in het jagt werd gebruikt ten laste der Stad tot 1699, nadien ten laste der Heeren zelven; de z.g.n. Stadsbode had zijn eigen slaapkamer in het Logement en moest, als de Heeren er waren, altijd zitten in het kamertje ter zijde van de midden-gang, daartoe op de linker binnenplaats op de eerste verdieping uitgebouwd.

De casteleijn had een vast tractement van fl 1000 's jaars en fl 50 tot Nieuwjaar en moest daartoe houden 4 dienstmeijden voor het schoonhouden, enz. ad fl 50 loon 's jaars, bovendien hielp een opperman bij de groote schoonmaak en voor tal van diensten en inzonderheid in den winter als noodhulp; 13 Sept. 1783 werd deze ad fl 6 's weeks voor goed aangesteld.

Fooien werden gewoonlijk uitgedeeld bij de jaarlijksche visitatie van het Logement, alsdan kregen de knegts van Heeren Fabriekmeesteren elk fl 1.—, de 4 mejden van 11 tot 20 stuyvers elk, de knegt van het jagt fl 2.4.— en de jager 11 stuijvers, fooien naar omstandigheden echter somwijlen verhoogd.

De instructie van den Casteleijn of Casteleijnesse werd op grond van voortdurende wederwarigheden en ervaringen bij herhaling gewijzigd, de voorlaatste instructie is die, gearresteerd 25 Aug. 1783, waarvan Art. 1 zegt:

„De Casteleijn van 't Stads Logement in 's Hage zal moeten professie doen van de Publicque Gereformeerde Christelijke Re-

104

ligie, ten minstens dezelve zijn toegedaan, gelijk meede deszelfs huijsvrouw."

Art. 2. „Zal de meubilen, inboedel, huijsraad en al 't geen tot de huijshouding behoord overneemen in zijn bewaring, volgens den inventaris daarvan gemaakt en bij hem te onderteekenen."

Art. 5. „Zal moeten hebben goede toezigt op het huijs, meubilen, biliard, mitsgaders al 't geen tot de huijshouding specteerd, en vooral zorg dragen voor het behoorelijk sluijten van 't gem. huijs, mitsgaders voor vuur en licht, zoodanig als een oplettend en voorzigtig huijsvader gewoon is te doen of te laten doen omtrent zijn eijgen huijs."

Art. 6. „Zal het huijs, meubilen, biliard, mitsgaders al 't geen tot de huijshouding behoort moeten schoonhouden, het linnen doen wasschen en behoorlijk verstellen, alles ten zijnen koste zonder deswegens of voor hetgeen daartoe noodig zal zijn, ietwes onder wat naam, of pretext het zouden moogen weezen, ten lasten van de stad te mogen in rekening brengen."

Art. 12. „Zal ook aan de Hecren van Fabrijkmeesteren moeten overleveren het oude linnen, beddegoet, meubilen en huijsraad, hetwelk geoordeelt werd niet meer te kunnen dienen tot Stads gebruik, opdat hetzelve werden verkogt ten profijten deezer Stadt."

Art. 13. „De Casteleijn zal niemand in het logement mogen logeeren nog spijsigen buijten de Hrn. van de Vroedschap, pensionarissen en secretarissen en derselver Familien, mitsgaders diegeenen, waaromtrent hetzelve hem door Hrn. Burgemeesteren zal worden geordonneerd".

Art. 14. „En vooral geen traktementen mogen geeven als op ordre van de Heeren daer logeerende".

Art. 15. „Zal de Heeren daar logeerende bejeegenen met alle respect, en met alle vlijt besorgen hetgeen tot haar accomodatie eenigsints behoordt".

Art. 16. „Zal de Heeren en derzelver gevolg behoorlijk en ordentelijk moeten tracteeren en van ieder wegens het middagmaal (daaronder meede begreepen het morgen-ontbijt en het bier voor den geheelen dagh) genieten dertigh stuijvers, zoodanig nogthans dat het aan den eersten Heer ter dagvaart zal vrijstaan de maaltijdt zelfs te ordonneeren, in welk geval den Casteleijn de volgende morge aan den zelven Heer zal moeten opgeven een spe-

cifique memorie van hetgeen de maaltijd zal hebben gekost”.

Art. 17. „Zal onder den naam van avond-ontbijt, zooals in 't Logement tot nog toe is gegeven, ook mogen declareeren vijf stuijvers, ten lasten van ider Heer Gedeputeerden ter dagvaart, voor ider avond-ontbijt aan dezelve geleverdt.”

Art. 18. „Zal voor de knechts en degeenen die aan haar tafel spijsigen, mogen in rekening brengen voor het middagmaal twaalf stuijvers, en gelijke somme voor het avond-maal, daaronder nochtans begrepen het morgen-ontbijt en het bier voor den geheelen dagh.”

Art. 19. „De Casteleijn zal de dertig stuijvers voor het middagmaal van ider Heer Gedeputeerde ter dagvaerd, zig in het Logement bevindende en twaalf stuijvers voor zijn knecht mogen declareeren.”

Art. 20. „Zal moeten houden in continueelen dienst vier meiden, en aen deselve ider jaarlijks aan huur moeten geven ten minsten vijftigh guldens, en verplicht zijn ieder jaar aan de Heeren Fabriekmeesteren bij quitansie van de dienstmeijden te doceeren dat deselve huur bij hem in voegen als voren is betaaldt”.

Art. 22. „Van weegen deese Stadt zal in het Logement worden gefurneerd coffij, thee, suiker voor de coffij en thee, wijn, mol, turff, brandhout, kaarsen, pijpen en het uijtbranden van dien, doch al het verdere tot de ordinaire consumtie noodig, zal bij den Casteleijn moeten worden bekostigt, en het geen buijten het ordinaire geordonneerd wordt, moet betaald worden bij den Heer of Heeren die hetzelfde zal of zullen ordonneeren.

Art. 23. De Casteleijn zal van de wijn die onder zijn bewaaring zal komen, moeten houden een kelderboekje, en daar in specifick aantekenen de wijnen van tijd tot tijd inkomende, en bij hem afgegeeven wordende, met uijtdrukking van dag en datum en soort van wijnen, stellende in zoo veel colommen als na de verscheijde soorten van wijnen die in de kelder gevonden worden, alles bij form van debet en credit, en zal den Casteleyn geen wijn vermogen af te geven als op expresse order van den Hr. Burgemr. of verdere Heeren Gedeputeerden ter dagvaart, en ook niet meer als hem zal worden geordonneerd, zullende ider morgen aan den eersten Heer ter dagvaart moeten vertoonen het voors. kelderboekje, en voorts op het eijnde van ider week, of telkens bij het scheijden van de vergadering van Hun Ed. Gr. Mog. aan den-

zelve Heer overgeeven de sleutel van de kelder met een specifieke notitie van de alsdan nog overig zijnde wijn.

De Heeren Vroedschappen, Pensionaris of Secretarissen in het Logement eetende ten tijde als er geen verg.^e van Holland is, zullen de wijn dewelke zij komen te consumeeren uyt haar eijge particuliere beursen moeten betaalen, hetgeene ook sal moeten werden gedaan bij de Hrn Gedeputeerden ter dagvaart, zoo wanneer deselve in den Hage komen over te blijven, zoo ras de andere Heeren Gedep. voor een of meerdere dagen naar huijs zijn gegaan, omdat de leeden van de Vergadering van H. E. Gr. M., in die tusschendagen niet bij den anderen komen; Edog dat de Heeren dewelke wegens deeze Stadt in Commissie gaan, als Hren Fabrikm^{ren} over zaaken van 't Logement of ander extra ordinair geval, geduurende deselve commissie de wijn van deeze Stadt zullen kunnen en mogen gebruiken.

Art. 24. „Voor alle welke diensten en onkosten den Casteleijn zal genieten een jaarlijks tractement van duizend guldens, alle drie maanden met een gerechte vierde part te betaalen; en zal daarenboven ingevolge de resol. van dese vergadering van den 20 Aug. 1750 voor de vierde meijd genieten een somme van een honderd en vijftig gls. voor desselfs kostgeldt en vijftigh gls. van wegens desselfs huur.

Art. 25. Den Casteleijn zal werden aangenomen voor drie jaaren, integraan met de maand November, behoudens nogthans aan de Regeering deeser Stadt de vrijheid om aan denzelven ten allen tijden, om reedenen haar toe moveerende zijn dienst op te zeggen, zullende den Casteleijn, indien hij geneegen mogt zijn te continueeren in zijn dienst, gehouden zijn een half jaar voor het expireeren van het derde jaar, daartoe verzoek te doen bij requeste.

Art. 26. De Heeren van de Vroedschap behouden ook aan haar de vryheijd om deese instructie ten allen tijde te veranderen en te vermeerderen, zoodanig als zullen vinden te behooren.

Uit volgende beschikking, welke echter geen dagteekening draagt, blijkt „dat door de bediendens of knechts der Heeren, die in 't Logement komen logeeren, zeer vele onordentelijkheden gepleegt worden, zoo hebben haar Ed. Gr. Achtb. goedgevonden vast te stellen en te ordonneren:

Eerstelijk, dat de knegts in haar Zit- of Eetkamer zijnde, 's winters daerin geen meerdere turf gelijk zullen mogen brengen, als voor een ordentelijk vuur noodig is of in den bak kunnen geborgen worden, zonder dat zij eenige turven in den hoek van de kamer of naast den haardt zullen vermogen op te stapelen, opdat daardoor geen ongelukken van brand zouden geschieden.

2.

De knegts van de Heeren zullen gehouden zijn, als hun Heeren 's avonds na den eten op haar kamer zijn en haar dienst niet meerder noodig hebben, immediaat ook na haar slaapkamer of bedden te gaan, opdat het vuur en de asse ordentelijk zoude kunnen worden weggenomen, mede tot voorkoming van brand.

3.

Doordien de knegts, als zij mol of bier tappen, zeer dikwijls de kraan van het vat laten openstaan, zoodat veel vogt daardoor komt weg te loopen, zoo zullen de knegts niet meer mogen tappen, maar den casteleijn zal moeten zorg dragen, dat zulks gedaen word en dat de knegts over tafel bier genoeg hebben en als hun tafel opgenomen is, besorgen dat de bierkan in de keuken geplaatst word voor diegene, die tussen beide willen drinken.

4.

Nademaal de knegts van de Heeren, iedereen die maar aan 't logement komen, binnen laeten komen en bier schenken, werd sulks in 't geheel verboden.

5.

Werd ook aan alle knegts wel expresselijk verboden in 't geheel eenige bienvenus te geven, 't zij van wijn of iets anders, gelijk van te vooren wel geschied is, waardoor ook vele ongeregeltheden komen voor te vallen.

6.

Doordien de Heeren zeer dikwijls lang voor de deur moeten staan wagten als er gebelt is, eerdat open gedaan word, zullen de dienstboden van den casteleijn, zoowel de bode en de knegts die thuis zijn, moeten oppassen als er gebelt wordt en immediaet moeten komen opendoen.

7.

De bode, knegts of dienstboden van den Casteleijn zullen de briefjes van de Heeren, die aankomen rijden of belet laten vraa-

gen, eerstens moeten brengen en op tafel leggen op de Kamer van die Heer na wien gevraagd is, dog indien na al de Heeren Gedeputeerden gevraagd word, dan in de Eet-kamer.

8.

De Bode zal ook altijd in zijn kamertje, dat op zijde de gang is, moeten zitten als de Heeren thuijs zijn of als geen boodschappen doet, omdat hij altijd bij de hand zou zijn, als de Heeren bellen of hem noodig hebben".

Tot zoover de huishoudelijke geschiedenis; het overige toch bepaald zich in hoofdzaak, blijkens de daarvan aanwezige stukken, tot tal van aanvragen van de opvolgende kasteleins om „augmentatie van tractement."

Tot in het jaar 1795 bleef het gebouw in gebruik als Logement voor de afgevaardigden der Stad; met de verandering van het Staatsbestuur echter hield zulks op.

Door den Staat was reeds beslag gelegd op een groot deel van het zilver; den 24 Aug. 1795 werden fabrieksmeesteren gemachtigd om de kwitantie van het opgebrachte zilver, gebruikt geweest zijnde ten dienste der Gedeputeerden deser Stad in het Stads-logement in den Hage, te verkoopen. Twee dagen later rapporteerden dezen, dat ze de kwitantie voor het opgebracht zilver verkocht hadden voor f 661.7 en die voor het geredimeerde zilver voor f 939.19.

De oppasser van het huis, de vroegere sjouwer ter fabrikage Anthony Boshuizen, die op een pensioentje gehoopt had, werd, „in aanmerking genomen zijnde, dat gemelte burger pas 50 jaren oud en in staat is om door deszelfs werkzaamheid een geschikt bestaan te erlangen", als sjouwer naar de fabrikage teruggestuurd.

Op 17 Febr. 1796 verzocht wethouder Paulus, tot representant van de Nationale Conventie gekozen zijnde, tot aanstaande Mei in het huis te mogen blijven wonen.

Op 14 Maart 1796 overweegt Rotterdam wat te doen met het huis, met destadsjagten en met den reizenden bode; besloten wordt het huis gemeubeld te verhuren voor fl 1000, mits de huurder de meubels onderhoudt en den casteleijn aan tractement en nieuwjaar betaalt de fl 1650 's jaars, die hij heeft; met inbegrip van de

fl 2000 's jaars voor aankoop en onderhoud der meubels en van het bedrag noodig aan wijn, zou (meende men) die verhuur eene besparing geven van fl 5000 's jaars.

Den 19 Febr. 1798 werd besloten „om het Logement benevens de daarachter zijnde tuin met deszelfs bepoting en beplanting, gelijk mede alle zoodanige meubelen, van linnengoed, inboedel, zilverwerk, huisraad en andere goederen tot de huishouding behoorende, alleen met uitzondering der ledikanten met toebehooren, bedden en beddegoed te verhuren aan het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek voor den tijd van 3 eerstkomende en achter-eenvolgende jaren, ingaande 1 Maart eerstkomende en zullende expireeren ultimo Febr. 1801 en zulks voor de somme van 3000 gld. per jaar, te betalen met de expiratie van alle half jaar onder de volgende voorwaarden: dat de voorn. meubelen en inboedel door een gequalificeerd persoon van wederzijde te benoemen zullen worden getaxeerd, en hiervan een inventaris met bijvoeging der specifieke tauxatie ad fl 8888.6 zal worden geformeerd, om na expiratie van het huurcontract opnieuw te worden gewaardeerd”.

De Agent van Oorlog zou er wonen en tevens zijn bureau er in worden gevestigd, nadat vooraf alle archieven, boeken, charters en kaarten in daartoe gemaakte kisten waren ingepakt en opgezonden aan de Stad Rotterdam.

Inmiddels werd het huis met zijn behangsels en meubilaire goederen door de Stad tegen brandschade verzekerd tegen eene premie van fl 146.7.8 's jaars, het groote huis ad fl. 36000.—, het aangrenzende kleine huis dat voor fl. 500.— 's jaars verhuurd werd, ad fl. 7000.—.

De Agent van Oorlog bleef met zijn bureau in het gebouw tot Mei 1802.

Eene Commissie uit Parijs vroeg in Febr. 1802 of Rotterdam het huis wilde verkoopen en zoo ja, tot welk bedrag, waarop de timmerman Heinsius ¹⁾ het Groote huis met de stalling op fl. 60.000 en het kleine huis op fl. 16.000 schat; gevraagd werd nu door de Stad voor het Groote huis met tuin, met de vaste behangsels, spiegels, tapijten en schilderijen, het koetshuis en de stalling fl. 65.000, waarop Parijs van den aankoop afziet.

1) Pieter Heinsius, timmerman in Den Haag, was 13 Aug. 1798 als opzichter over het huis aangesteld.

21 Maart 1803 wordt besloten, het alsnu ledigstaande huis weder te verhuren.

Spoedig daarna vergunt echter het Rotterdamsche stadsbestuur den Franschen generaal Victor in het huis zijn intrek te nemen. Of hij huur betaalt, blijkt niet; waarschijnlijk heeft de Stad er nog op toe moeten leggen, want de bewoner, met de inrichting van het huis niet tevreden, brengt daarin op eigen houtje verbeteringen aan, daarna daarvoor tegemoetkoming in de kosten vragend, op welk verzoek Wethouderen, Fabriek- en Reken-meesteren werden gemachtigd „om ter deze zoodanig te handelen als zij ter voorkominge van meerdere bezwaren en alzoo ten meesten nutte en profijte der Stad zullen oordeelen te behooren”.

Inmiddels waren de meubels reeds aan het Ministerie van Oorlog afgestaan voor de som van f 4300, te betalen in 5 % wisselbrieven.

4 Aug. 1806 kwam bij de Stad in het verzoek van het Departementaal Bestuur van Holland, het huis te willen verkoopen voor de vergaderingen van het Wetgevend Ligchaam; beide panden worden nu voor fl. 65000 aan de Regeering aangeboden, waarop in Sept. 1806 door Johan Briefhuis voor die som, voor rekening van den Lande, het huis met stal, tuin en annexe huizingen en erven werd gekocht.

5 Maart 1814 schreef de Algem. Secretaris van Staat aan Heeren Comm. Gen. van Financiën en van Binnenlandsche Zaken, als Superintendenten der Gebouwen:

„Z. K. H. heeft goedgevonden, dat het voormalig Logement van Rotterdam geaffecteerd worde en blijve voor de Bureaux der Algemeene Staats-secretarie en voor het Bureau van den toekomstigen Raad van State, die daarin tevens eene behoorlijke vergaderzaal zal moeten vinden.

Mij de eer gewerde, U Mijne Heeren! van die bepaling te verwittigen, moet ik tevens verzoeken, dat op de tijdige ontruiming immers van een gedeelte van het gemelde Locaal de vereischte order gesteld worde; want hoewel ik zelve mij desnoods in de twee vertrekken, die men voor mij en mijne Bureaux tot dusverre overgelaten heeft, nog langer zoude kunnen behelpen, zal echter de Installatie van den Raad van State in de eerste dagen van April gevolg moeten nemen; weshalve er geen tijd te verliezen is met de aanvankelijke appropriatie der voor dat collegie benoo-

digde kamers. U Hoog E. Gestr. zullen mij steeds bereid vinden om ten dezen aanzien de concert te handelen, zoo dikwijls wanneer U. H. E. G. zulks noodig oordeelen.

Ik heb de eer U. H. E. G. van mijne achting te verzekeren.

A. R. VALET."

Het gewezen Logement is toen, zooals boven op bladz. 96 is meegedeeld, aan de tuinzijde vergroot en de gewezen zgn. Groote Zaal veranderd in eene ruime vergaderzaal voor den Hoogen Raad van Adel, wiens kamerbewaarder daarin mede zijne woning had, tot in 1818—19, toen dit College het gebouw verliet, dat nu werd ingericht eerst tot bureaux voor den Adjudant-Generaal, den Kwartiermeester-Generaal en het Topografisch Beheer en vervolgens tot Departement van Oorlog.

Een en ander werd uitgevoerd volgens het ontwerp, zie afb. 2, van *Bartholomeus Wilhelmus Heinrich Ziesenis*¹⁾, dato 14 Dec. 1813 provisioneel benoemd tot architect van 's Landsgebouwen en Paleizen, en aan wiens zorg het Bestuur der werkzaamheden in de Residentie werd opgedragen.

In het vergroote achter-gebouw werd nu de nieuwe vergaderzaal uitgebroken en die ruimte in twee verdiepingen en tot bureaux ingedeeld, en voor de daarboven gelegen teekenzaal van het Topografisch bureau werden de vensters verhoogd en meerdere aangebracht, en zoo 't schijnt, tevens de bekapping en de goten vernieuwd.

In het vóór-gebouw werden in de beneden-verdieping de vertrekken verhoogd door daarin de bevloering 60 cm. te laten zakken, en deze nu voorzien van groote vensters en van Escosynsch gepolijste mantels, tevens werd de straat vóór het gebouw verlaagd en de stoep met zijn treden en het ijzeren hek gewijzigd en deels vernieuwd en in de vestibule eene portiersloge gemaakt, zie afb. 9.

In 1861—62 werd de groote tuin helaas vernield en daarin door

1) Ziesenis was in 1807 door den Koning van Holland benoemd tot Hoogst deszelfs architect te Amsterdam op een jaarlijksch tractement van fl 3000; na 's Konings vertrek belast met de zorg voor de keizerlijke paleizen, gebouwen, parken en tuinen der Kroon in Holland, werd hij 24 Nov. 1813 door Heeren Commissarissen-Generaal verzocht zijn dienst te willen continueeren, waarop bovenbedoelde aanstelling volgde.

den toenmaligen Landsbouwmeester N. W. Rose, een gebouw gezet voor den Topografischen en Geneeskundigen Dienst, breed 16.80 M., lang 37,4 M. hoog meerdere verdiepingen, hetgeen fl 147.576,37 heeft gekost, terwijl het laatst overgeblevene stukje tuin, gelegen achter het bijbehorend aangrenzend huis links, in 1879 werd bezet met een bergplaats voor lithografische steenen.

In 1902 eindelijk werd het vóór-gebouw door aanbouw van bureaux voor de Artillerie over meer dan de volle diepte bijna tot de dubbele breedte en tot zijn tegenwoordigen vorm gebracht.

GOUDEN BRUILOFT.

Upten XXX^{en} dach Augusti anno XV^c XLV heeft Geryt Cock Wiggersz., geswoerenroededrager deser stede, zijn bruloft gehouden mit Machtelt Jansd. zijn huysvrouw, naedat zij vyftich jaeren mit malcander in de echtelicke staet geleeft hadden ende hadden up heuren feestendach ('t welk men hiet een gulden bruloft) alle heur kinderen alsdoen levende ende daertoe Mr. Jan Adriensz. ende Dirck Pel, beyde secretaryssen, Pieter Cornelisz. de Vries, camerbewaerder, Adriaen Cornelisz., roededrager, Cornelis Cornelisz. Cuperi ende Jacob Jan Joosten, beyde gesworen voorspraken deser stede, God verleenende, dat wij alle tesamen in trijck der hemelen weder zoe vrolick vergaderen moeten. Amen.

De brudegom hadde up zijn hoeft een fluwelen bonet ende sang wel lustich een liedeken sprekende zijn refereyn ende de bruyt hadde een groenen crans van wyngaertrank up heur hoeft ende sang wel lustich een liedeken.

Schutblad. Schuldboek III.